קדושים

א. כתב הרמב"ם בהל' בית הבחירה רפ"ז: מצות עשה ליראה מן המקדש שנאמר[1] ומקדשי תיראו ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצוה על יראתו.

ומקור הדבר הוא בברייתא[2] (על הכתוב[1] „את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו"): נאמרה שמירה בשבת ונאמרה מורא במקדש מה שמירה האמורה בשבת לא משבת אתה מתייירא אלא ממי שהזהיר על השבת אף מורא האמורה במקדש לא ממקדש אתה מתייירא אלא ממי שהזהיר על המקדש.

וצריך ביאור, למה הביא הרמב"ם פרט זה, דלמאי נפק"מ להלכה שהיראה היא „לא מן המקדש . . אלא ממי שציוה על יראתו", ובפרט שהפירוש ד„מורא מקדש" הוא ש„לא יכנס אדם בהר הבית במקלו וכו'", כהמשך ל' הברייתא, שהובא ברמב"ם כאן[3]?

והנה התוס'[4] פירשו הא דאיתא בגמ' שם „יכול יתייירא אדם מביתי[5] המקדש" — „גבי אביו לא הוצרך לומר כן דפשיטא שלא ישתחוה לו לשם אלהות אבל גבי המקדש אצטריך משום דהוי דבר שבקדושה", ולפ"ז אפ"ל דזה ש„לא מן המקדש אתה ירא" נוגע להלכה שלא ישתחוה למקדש לשם אלקות (כמ"ש בתוס').

אבל דוחק גדול ליישב כן[6] דברי הרמב"ם, כי בשביל לשלול קס"ד להשתחוות למקדש לשם אלקות מספיק לכאורה אם הי' כותב „מצוה עשה ליראה מן המקדש שנאמר ומקדשי תיראו" ותיכף בהמשך לזה „ואיזו היא יראתו לא יכנס כו'", ובמילא אין מקום לקס"ד להשתחוות למקדש לשם אלקות[7].

יש מפרשים[8] שהנפקותא מזה היא ל-

---

1) פרשתנו יט, ל. פסוק זה נאמר גם בס"פ בהר (כו, ב). ובסמ"ג (עשה קסד) למד שמירת המקדש משם: כתוב בס"פ בהר כו'. אבל דרשת התו"כ על שמירת מקדש היא על הפסוק דפרשתנו (וכן פרש"י עה"פ כאן — לא יכנס כו'). וגם בחינוך (מצוה רנד) מבאר המצוה בפרשתנו. וביראים סי' שכד „דכתיב בפ' קדושים". אבל ביראים השלם סי' תט הביא מפרשת בהר. וראה לקמן הערה 7.

2) יבמות ו, סע"א ואילך (כנסמן בכס"מ). תו"כ פרשתנו עה"פ.

3) בה"ב.

4) יבמות שם, ריש ע"ב ד"ה יכול (בפי' הא').

5) בגמ' לפנינו „אדם ממקדש", אבל בתוס' נעתק כבפנים. וכ"ה בעין יעקב. ובכ"מ.

6) וראה גם פי' עיון יעקב לע"י: קשה מהיכי ס"ד כבר הזהירה תורתנו אנכי ולא יהי' לך.

7) לכאו' י"ל (ראה תועפת ראם ליראים השלם שם אות ב), שתלוי אם הלימוד הוא מפרשתנו או מפ' בהר: בפ' בהר נאמר לפנ"ז (כו, א) לא תעשו לכם אלילים גו' ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עלי', ודרשו רז"ל (מגילה כד, ב) עלי' אי אתה משתחוה בארצכם אבל אתם משתחוים על האבנים של ביהמ"ק (וראה גם פרש"י עה"פ), ולכן צריך לשלול „לא ממקדש אתה ירא להשתחוות לו אלא ממי שהזהיר כו'"; אבל באם לומדים מפרשתנו אין כ"כ מקום לקס"ד זו.

8) פירוש הרי"ף לע"י (בפי' הגמרא). ועד"ז במהר"ם שיק (לתרי"ג מצות) מצוה רנה.

ענין מורא מקדש לאחר חורבנו, דאם פירוש „מקדשי תיראו" הוא כפשוטו, מורא מהמקדש, הרי הציווי הוא רק בזמן שבית המקדש קיים, אבל בזמן שאין ביהמ"ק קיים ליכא דין מורא מקדש, אבל כיון שהמורא הוא ממי שהזהיר על המקדש ה"ז בין בזמן שביהמ"ק קיים בין בזמן שאין ביהמ"ק קיים.

אבל גם ביאור זה דחוק הוא בל' הרמב"ם[9], שהרי דין זה כתב הרמב"ם בפירוש להלן בהלכה בפ"ע[10], „אע"פ ש־המקדש היום חרב בעונותינו חייב אדם במוראו כמו שהי' נוהג בו בבניינו כו' שנאמר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם שאע"פ שחרב בקדושתו עומד", וצ"ע (א) הרי שהלכה זו אינה בהמשך להלכה א', (ב) ועד כ"כ שמקורה מלימוד מיוחד בפ"ע[11].

ב. גם צלה"ב: בברייתא הנ"ל הלשון „אלא ממי שהזהיר על המקדש", ועד"ז הוא בתו"כ[12] „ממי שפקד על המקדש"[13], אבל הרמב"ם שינה וכ' „אלא ממי שציוה על יראתו". וצ"ב, מהי כוונת הרמב"ם ב־שינוי זה, שהיראה היא ממי שציוה על יראתו.

ויתירה מזו: בס' היד שינה הרמב"ם גם מהלשון שנקט בספר המצוות[14], שכתב „לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי ששכן שכינתו במקום הזה"[15], ולכאורה לפי הלשון שבסהמ"צ מבואר גם טעם היראה, מצד השראת השכינה שבמקדש, ואמאי שינה בס' היד.

[ולפי לשון זו מובן גם הא דיש חיוב מורא מקדש גם לאחר חורבנו, כיון ש־השראת השכינה שבמקדש אינה בטילה, כמ"ש הרמב"ם בפרק הקודם[16] שקדושת המקדש קיימת „לפי שקדושת המקדש כו' מפני השכינה ושכינה אינה בטילה"].

ג. ויובן זה בהקדם השינויים בדר־שות רז"ל הנ"ל על פסוק זה („לא מן המקדש אתה ירא אלא כו'", „את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש

---

9) ולהעיר שבקרבן אהרן לתו"כ שם מפרש להיפך, דהדרש „אין לי אלא בזמן שביהמ"ק קיים" בא בהמשך ללפנ"ז, ד„כיון דאין יראת המקדש אלא ממי שפקדו כיון שחרב והלכה שכינתו ממנה הי' לי לומר שלא נשאר לו מורא ת"ל כו'".

10) ה"ז.

11) בפי' הריי"ף שם האריך למה צריך ב' ה־לימודים, וכתב בכמה אופנים: א) שהי' אפ"ל „שמא לא הזהיר אלא בזמן שביהמ"ק קיים כמו שהזהיר על הר סיני כל זמן שהיתה שם שכינה כו' ולכך יליף מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם". ב) דמעיקרא דריש להאי קרא „לא מן המקדש אתה ירא כו'", אבל לאחר הדרשה דמה שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם, ליכא למידרש הא דלעיל (לא מהמקדש אתה ירא). ג) דהקישא דאי אתה מתירא אלא ממי שהזהיר על המקדש הוא (לא לענין מורא מקדש בזה"ז כמ"ש לעיל שם (כבפנים), אלא) ללמוד חיוב עשה על המעלה בחוץ כו'.

אבל מלבד הדוחק שבפירושים אלו (ופי' הא' שולל שם בעצמו), מובן שא"א לפרש כ"ז ברמב"ם. ואכ"מ.

12) פרשתנו עה"פ.

13) ובמס' סופרים פ"ג הי"ב „ממי שפקד עליו", ועד"ז במס' ס"ת פ"ג ה"י („ממי שציוה עליו"). ובבה"ג הל' שבת „ממי שהזהיר עליו". ועוד. ואכ"מ.

14) מ"ע כא.

15) כ"ה בסהמ"צ לפנינו. ובהוצאת העליר וקאפח „אלא ממי שפקד על המקדש", כבתו"כ לפנינו.

16) פ"ז הט"ז.

לעולם") בין התורת כהנים והש"ס: בתו"כ הובאו ב' הדרשות בסמיכות זל"ז, ולאח"ז ממשיך ומפרט דיני מורא מקדש („איזו מורא לא יכנס להר הבית במקלו ובתרמילו במנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא וב־רקיקה מקל וחומר"), ואילו בש"ס הובא פירוט הדינים „אי זו היא מורא מקדש לא יכנס כו'" בהמשך לדרשה הא' „לא ממקדש אתה מתייירא אלא ממי שהזהיר על המקדש", ואחרי פירוט הדינים („ואי זו היא מורא מקדש לא יכנס אדם בהר הבית במקלו במנעלו בפונדתו ובאבק שעל גבי רגליו כו' ורקיקה מק"ר") ממשיך „ואין לי אלא בזמן שביהמ"ק קיים בזמן שאין ביהמ"ק קיים מנין ת"ל את שבתותי כו'".

וגם הרמב"ם בחיבוריו הביא דרשות אלו בשני אופנים:

בסהמ"צ כתב „וגדר זאת היראה כמו שזכרו בספרא אי זהו מורא וכו'", ובסוף דבריו הביא את שתי הדרשות ביחד, „ולשון ספרי [ספרא][17] אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין ביהמ"ק קיים מנין ת"ל כו' אף מורא מקדש לעולם ושם נאמר ג"כ לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי ששכן שכינתו במקום הזה".

אבל בספר היד הביא פירוט הדינים („ואי זו היא יראתו לא יכנס אדם להר הבית כו'") מיד לאחר הלכה א' („ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שציוה על יראתו"), ורק אחרי כמה הלכות (הלכה ז) כתב „אע"פ שהמקדש היום חרב בעונותינו חייב אדם במוראו כמו שהי' נוהג בו בבניינו", ושם הביא הדרש „מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם".

גם צריך ביאור: בהלכות ב' ג' וד' מפרט הרמב"ם כמה פרטי דינים הנובעים מחיוב מורא מקדש, ובסיום הלכה ד' כותב „כל זה ליראה מן המקדש".

ואח"כ בהלכה שלאח"ז (הלכה ה') כ' „לא יקל אדם את ראשו כנגד שער מזרחי של עזרה שהוא שער ניקנור מפני שהוא מכוון כנגד בית קדש הקדשים וכל הנכנס לעזרה יהלך בנחת במקום שמותר לו להכנס לשם, ויראה עצמו שהוא עומד לפני ה' כמו שנאמר[18] והיו עיני ולבי שם כל הימים ומהלך באימה וביראה ורעדה שנאמר[19] בבית אלקים נהלך ברגש".

וצ"ע המשך וסדר דבריו: אמאי מסיים הלכה ד' „כל זה ליראה מן המקדש", והרי לכאורה גם הדינים שבהלכה ה' הם מצד החיוב דמורא מקדש.

ד. ויש לומר הביאור בכל זה:

בגדרו של דין מורא מקדש, יש מקום ללמוד בשני אופנים, אם החיוב הוא על יראה כפשוטה, רגש של יראה ופחד בלב, או שהחיוב הוא בעשיית פעולות מסויימות המבטאות ענין של יראה (או המנעות מפעולות של היפך היראה)[20].

---

17) כ"ה (לנכון) בהוצאות שבהערה 15.

18) מ"א ט, ג.

19) תהלים נה, טו.

20) להעיר מהשקו"ט בהציווי על אהבה (אהבת ה', אהבת ישראל), דאיך שייך ציווי על מדה שבלב, ומבואר בזה שהציווי הוא על ההתבוננות שאז יבוא ממילא לאהבה (ראה סהמ"צ להרמב"ם מ"ע ג. ל' הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"ב. ספר הערכים־חב"ד ערך אהבת ה' בתחילתו.

ולפי זה י"ל, דלפי הברייתא שבש"ס, דנקט „לא ממקדש אתה מתייירא אלא ממי שהזהיר על המקדש (ובהמשך לזה) ואי זו היא מורא מקדש לא יכנס כו'" — פעולות אלו עצמן הוי קיום מצות יראת מקדש: משא"כ להתו"כ שלא הביא תיכף את פרטי הדינים, הגדר דמורא מקדש הוא כפשוטו, שצ"ל רגש ופחד בלב, אלא שמזה נובעים כמה פרטי דינים, דהיינו המעשים המתחייבים מצד יראה זו שבלב.

וחילוק זה בין הש"ס והתו"כ מדגיש הרמב"ם בחילוקי הלשונות שלו בסהמ"צ וספר היד:

בסהמ"צ כ' הרמב"ם: „היא שצונו לירא מן המקדש הזה מאד עד שנשים בנפשנו משא הפחד והיראה וזה מיראת מקדש", הרי מפורש בדבריו שתוכן מורא מקדש הוא הפחד והיראה שבנפש[21], ומטעם זה מעתיק לשון הספרא דוקא, שהולך בשיטה זו. ועפ"ז מבואר ג"כ סיום דברי הרמב"ם שם, שמביא (מספרא) „ושם נאמר גם כן לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי ששכן שכינתו במקום הזה", שבזה מבאר כיצד יתכן לעורר רגש של פחד ויראה בנפש מן המקדש, מצד יראת השכינה ששוכנת בבית זה.

משא"כ בספר היד אזיל הרמב"ם בשיטת הברייתא שבש"ס, שגדר מורא מקדש הוא (לא רגש היראה והפחד שבלב, אלא) פעולות כו' של „מורא מקדש", וזהו שמקדים בתחילת הפרק „ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שציוה על יראתו" (ומשנה מלשון הש"ס „שהזהיר על המקדש"), שאין כוונתו לשלול היראה מן המקדש עצמו (שלא ישתחווה אליו לשם אלקות ח"ו), אלא להדגיש דהיראה כאן ענינה (לא רגש היראה „מן המקדש אתה ירא", אלא) קיום ציווי היראה (ציוה[20] על יראתו) ב־מעשה, וזהו שממשיך תיכף לאח"ז (כמו הברייתא שבש"ס) „ואי זו היא יראתו לא יכנס כו'"[22].

ועפ"ז דברי הרמב"ם בהמשך ההלכות עולים כמין חומר: בה"ג וה"ד מפרט הרמב"ם את הדינים שהם חלק ממצות מורא מקדש: „וכל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל כו'", ואח"כ מתאר אופן היציאה לאחרי העבודה: „כל שהשלים עבודה ונסתלק לו אינו יוצא ואחוריו להיכל אלא מהלך אחורנית מעט מעט ומהלך בנחת על צדו עד שיצא מן העזרה, וכן אנשי משמר כו' יוצאין מן המקדש כמי שפוסע אחר תפלה לאחוריו" — ובזה מסיים „וכל זה הוא ליראה מן המקדש", כלומר, אע"פ שהם רק ענינים של פעולות ולא עצם רגש היראה והפחד שבלב, מ"מ נכלל כ"ז במצות מורא מקדש, כיון שהם „ליראה מן המקדש", בשביל קיום מצות יראה, שהיא במעשה.

וש"נ. לקו"ש חי"ז ע' 216 ואילך. חל"ד ע' 32 ואילך). ולהעיר מפרש"י ואתחנן ו, ה „ואהבת, עשה דבריו מאהבה כו'", ומשמע, דע"פ פשוטו של מקרא הגדר דמצות „ואהבת" הוא לא רגש האהבה שבלב אלא העשי' מתוך אהבה.

21) וראה גם חינוך מצוה רנד „לירא מן ה־מקדש כלומר שנעמידהו בנפשותינו מקום הפחד והיראה כדי שיתרככו לבבינו בבואינו שם להתפלל או להקריב קרבנות".

22) להעיר שגם בנוגע למצות „ואהבת לרעך כמוך" (פרשתנו יט, יח) מובן מדברי הרמב"ם (הל' דעות פ"ו ה"ג) שהמצוה היא לא הרגש בלבד, אלא גם החיוב לעשות פעולות של אהבה. וראה גם רמב"ם הל' אבל רפי"ד. ואכ"מ.

ואח"כ בהלכה ה' מתחיל בדין וגדר חדש במצות מורא מקדש – „וכל הנכנס לעזרה יהלך בנחת כו' ויראה עצמו שהוא עומד לפני ה' כו' ומהלך באימה וביראה ורעדה שנאמר בבית אלקים נהלך ברגש", דבהלכה זו לא קאי רק במעשה של יראה, אלא גם ברגש היראה שבלב ונפש[23], והוא דין בפ"ע, וע"ז הביא הרמב"ם פסוקים אחרים („והיו עיני ולבי שם כל הימים: בבית אלקים נהלך ברגש"), ויסוד הלכה זו הוא, שבהליכתו בעזרה צריך ש„יראה עצמו שהוא עומד לפני ה'", שבדרך ממילא בא לידי רגש של יראה ופחד בלב (ולא רק יראה במעשה).

וזהו גם החילוק בין ההלכות הראשונות להלכה זו, דהלכות הראשונות הן גם בנוגע להר הבית, דמשם מתחיל החיוב[24] לעשות ולהשמר במעשים של מורא מקדש: משא"כ חיוב רגש היראה והפחד שבלב לא חל עד שנכנסים לעזרה שאז הוא „עומד לפני ה'".

ה. ויש להסביר (בפנימיות הענינים) שיטת הרמב"ם (והש"ס), שעיקר ענין מורא מקדש („לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שציוה על יראתו") הוא ע"י קיום ציווי ה' במעשה (כנ"ל באורך):

תוכן ענין היראה הוא ההכנעה והביטול, שזהו החילוק בין אהבה ליראה[25], דאהבה קשורה עם מציאות האוהב, ויראה ענינה הרגשת זה שירא אותו (שלכן עבודת עבד היא עבודת היראה דוקא, כי כל מציאות העבד היא ביטולו אל האדון).

והנה בתנועה זו של ביטול ויראה יש כמה דרגות. דכאשר היראה באה מצד השגת האדם במהותו של זה שהוא ירא ממנו, אין זה ביטול מוחלט, כיון שהוא תוצאה מהשגתו;

ורק כאשר ביטולו קשור עם עשי', שמקורה בציווי מי שירא ממנו, בלי התערבות של מציאותו, אזי הביטול הוא פנימי ואמיתי יותר[26].

וכיון שענין זה הו"ע עיקרי בעבודת ה', וכמ"ש אדמו"ר הזקן[27] ד„ראשית

---

23) ותחלת ההלכה „לא יקל אדם ראשו כנגד שער מזרחי של עזרה שהוא שער ניקנור מפני שהוא מכוון כנגד בית קדש הקדשים", י"ל שג"ז הוא מצד רגש היראה (המסתעף מזה שהוא כנגד בית קה"ק) הפועל שלא יקל ראשו כו'. וצ"ע.

24) במאירי יבמות שם, ד„לא יכנס כו' פירוש מורא מקדש מפתח העזרה ולפנים הוא מה"ת . . בהר הבית מד"ס שלא יכנס כו'". ועד"ז כתב שם בחלק הפסקים, וממשיך „הא מן התורה הר הבית מותר בכך שהרי מחנה לוי' הוא ואין קרוי מקדש אלא כו'". אבל מדברי הרמב"ם כאן מובן שגם הר הבית הוא מה"ת, וכמובן מפשטות לשונו שמתחיל איזו היא יראתו לא יכנס אדם להר הבית במקלו כו', וכמפורש בקרית ספר כאן (וכמובן גם מבה"ג, סמ"ג ותיגוך שם). ויל"ע אם זהו לפי שלענין מורא מקדש גם הר הבית הוא בכלל מקדש (ולא כמו שמשמע בדבריו בפ"א ה"ה), או לפי שזה ההר שעליו עומד המקדש חל עליו דין מורא מצד המקדש שעליו ולא מצד שגם עליו חל דין מקדש; תיראו (ראה שו"ת אבני נזר יו"ד סתנ"א אות כ. גליוני הש"ס להר"י ענגל יבמות שם בסופו). ולהעיר מספרי דבי רב (לספרי תצא כג, טו דלמד מורא מקדש דלא יכנס כו' מ„והי' מחניך קדוש" (כהובא בקרי"ס כאן)), דהאיסור גם בהר הבית, כי „מחניך" משמע שתי מחנות מחנה שכינה ומחנה לוי' שהוא הר הבית.

25) ראה תו"א קיד, סע"ג ואילך. וראה ספר הערכים־חב"ד שם ס"ג (ע' רעט ואילך). וש"נ.

26) ראה סה"מ מלוקט ח"ד ע' רפד ואילך. וש"נ.

27) תניא רפמ"א.

העבודה ועיקרה ושרשה" היא היראה והביטול, לכן מצות מורא מקדש ישנה תמיד, וכמ"ש הרמב"ם "אע"פ שהמקדש היום חרב בעונותינו חייב אדם במוראו כמו שהי' נוהג בו בבניינו . . מורא מקדש לעולם".

ויש להוסיף בזה, דעיקר ענין היראה המבואר כאן הוא מעשה היראה הנעשה מצד ציווי ה', ולא (כ"כ) רגש היראה שבלב, והרי ביטול זה הוא בעיקר בזמן הגלות, כמבואר במ"א[28] שעיקר ענין הקב"ע ויראה וביטול הוא בזמן הגלות, דלמרות הסתר השכינה הרי בנ"י לומדים תורה ומקיימים מצות, וא"כ הרי מהות ואיכות הביטול הוא בזמן הגלות יותר מבזמן הבית.

ויה"ר שע"י העסק בהלכות בית ה' מקדש, שאז "אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין בבנין הבית"[29], ולימוד זה מחזק עוד יותר את האמונה בביאת המשיח וה"אחכה לו בכל יום שיבוא"[30] – כל זה יזרז וימהר עוד יותר את ביאת משיח צדקנו ובנין בית המקדש השלישי, ותיכף ומיד ממש.

(משיחת ש"פ דברים תשמ"ז)

---

28) ראה לקו"ת ברכה צח, ב. סה"מ אידיש בתחילתו. ד"ה קול דודי תש"ט פ"ב ואילך. לקו"ש ח"ט ע' 73 ואילך.

29) תנחומא צו יד. וראה בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 412 ואילך. וש"נ.

30) נוסח "אני מאמין" הנדפס בסידורים וכו'. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 294.